

AKETDER

AKADEMİDE ETİK DERNEĞİ

AKETDER 1.ETİK ARAŞTIRMALARI KONGRESİ ETİK KURULLAR ÇALIŞTAYI RAPORU

Başkent Üniversitesi, 13-14 Mayıs 2022, Ankara

1. Çalıştay Süreci Hakkında Bilgi

Çalıştayın hazırlık aşamasında, fen, sosyal ve sağlık alanlarından oluşan ve farklı kurumlardan 11 akademisyenin katıldığı “beyin fırtınası” yaklaşımlarıyla çevrimiçi toplantılar gerçekleştirildi ve etik kurulların mevzuat ve uygulamadan doğan ana sorunların nerelerde yoğunlaştığı tartışıldı. Çevrimiçi hazırlık toplantılarında oluşturulan ana gündem maddeleri 13/14 Mayıs 2022 tarihinde gerçekleştirilen AKETDER 1. Etik Araştırmaları Kongresinin Etik Kurullar Çalıştayı oturumlarında yeniden tartışılıp değerlendirildi. 14 Mayıs 2022 tarihinde son oturuma Ankara üniversitelerinden katılan Etik Kurul üyelerinin dile getirdiği görüşler de dikkate alınarak raporun son biçimi oluşturuldu.

2. Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin Güncellenmesi Hakkındaki Görüşümüzün Gerekçesi

“Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”, Türk Yükseköğretim Kurumları için bir çerçeve doküman özelliğindedir. Yükseköğretim Kurumları, kurumsal etik kurullarına ait mevzuatlarını hazırlarken azami düzeyde YÖK Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini esas almaktadır. Bu nedenle, aşağıda ayrıntılı bir şekilde dile getirdiğimiz görüş ve tespitler çerçevesinde YÖK Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin — *Yükseköğretim kurumlarının görüşleri de alınarak* — güncellenmesinin Etik Kurulların etkinlik ve verimliliğini artırabileceği fikrini paylaşmaktayız.

YÖK Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, hem araştırma, hem de yayın süreçlerini dikkate alan bir yönerge olmakla birlikte, yönerge ağırlıklı olarak etik ihlallere vurgu yapmaktadır. Bu durum, yönergenin bir disiplin yönetmeliği gibi anlaşılmasına neden olmakta ve Yükseköğretim kurumları da kendi yönergelerini hazırlayıp kurullar için üye seçerken aynı çerçevede hareket etmektedirler. Bunun doğal bir sonucu olarak, Yükseköğretim etik kurulları temel işlev olarak araştırma/proje/tez önerilerini araştırma bütünlüğü açısından inceleyen ve etik çerçevede değerlendiren etik izin kurulları olarak değil, etik ihlal başvurularını inceleyen kurullar olarak algılanmaktadır.

AKADEMİDE ETİK DERNEĞİ
Kırtık No: 77-060-090
Kazım Karabekir Mh. Oya Sk.
No: 40/1 YALOVA

Tıp/sağlık alanlarında var olan etik kurulların öncelikli olarak proje/araştırma/tez önerileri için danışmanlık niteliğindeki misyon ve uygulamaları, alanların kendilerine özgü nitelikleri dikkate alınarak sosyal ve beşeri bilimler ile fen ve mühendislik bilim alanlarındaki etik kurullar tarafından da uygulanabilir. Bu kurullar, araştırmacılar için yönergeler ve kontrol listeleri oluşturarak hangi durumlarda etik kurul izinlerinin gerekli olduğunu tanımlayabilirler araştırmalar için etik izin kurulları olarak çalışabilirler. Böylece kurullar araştırmacıların kurum içi veya kurumlar arası işbirlikleriyle yapacakları çalışmaları etik bir çerçevede gerçekleşmesi için kolaylaştırıcılık rolü üstlenmek suretiyle bir güvence sistemi oluşturabilirler .

TR Dizin Dergi Değerlendirme kriterleri gereğince 2020 yılından başlayarak —sosyal alan araştırmalarının tamamını kapsamamakla birlikte—sosyal bilim alanlarında yapılan ve anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmanın yayımlanabilmesi için etik kurul iznine tabi olması (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ibad/page/9412>) sosyal bilimler alanındaki etik kurullarının da sağlık bilimlerindeki etik kurullar gibi öncelikli olarak danışmanlık misyonuna sahip etik izin kurulları olarak çalışması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, Üniversiteler, ihtiyaç duyulması halinde akademik etik ilkeler yanında kendine özgü değer ve ilkeleri olan (güzel sanatlar vb.) alanlar için de etik izin kurullarının oluşturulmasını kolaylaştırmalıdır.

3. Önerilen Güncellemenin Temel Çerçevesi

2. Maddede dile getirilen gereklilikler çerçevesinde, yetki ve kavram karmaşasını önlemek açısından üniversitelerde

- i. “Etik ihlal başvurularını inceleyen kurul”un Üniversite Araştırma ve Yayın Etik Kurulu adı altında “tek bir kurul olarak” oluşturulmasını
- ii. “Fen ve mühendislik”, “sosyal ve beşeri bilimler” ve “sağlık bilimleri”ni kapsayan üç alan başta olmak üzere ihtiyaç duyulan diğer spesifik alanların her biri için oluşturulacak etik kurulların ise “etik izin kurulları” olarak oluşturulmasının önemli olduğunu düşünmekteyiz.
- iii. Etik ihlal başvurularını inceleyen Üniversite Araştırma ve Yayın Etik Kurulu ile etik izin kurullarının görev tanımlarının kendi misyonları çerçevesinde yapılmasının yetki ve karmaşayı önleyeceği gibi bu kurullarda görev yapacak kurul üyelerinin de kurulun misyonu çerçevesinde bilgi, donanım ve deneyime sahip bilim insanlarından oluşturulması açısından hem kolaylık hem de etkinlik sağlayacağını düşünmekteyiz.

4. Etik Kurulların Oluşturulması Aşamasında Güncellenmesini Önerdiğimiz Hususlar

Bu bağlamda, ilk defa kurulan kurumsal etik kurulların *oluşturulması*; halihazırda devam eden kurumsal etik kurullarda ise görev süresi biten üyelerin *yeniden seçilmesi* süreçlerinde aşağıdaki hususların dikkate alınmasının önemli olacağını değerlendirmekteyiz.

- i) Etik ihlal başvurusunu inceleyen etik kurullarda disiplin amirleri yer almamalıdır. Etik ihlal değerlendirmelerinde kişilerin bireysel başarıları ve kurumsal rollerinin dikkate alınmaması, bu açıdan kurul üyelerinin tam bir tarafsızlık içinde olması gerekir. Bu nedenle disiplin amirlerinin etik değerlendirmelerde yer alması etik kurulun tarafsızlık ve objektifliğini

AKADEMİK ETİK DERNEĞİ
Küçük No: 77-066-090
Kazım Karabekir Mh. Oya Sk.
No: 40/1 YALOVA

- gölgeleyebileceği gibi yöneticinin hem etik ihlal incelemesinde karar verici, hem de disiplin amiri olarak ceza/yaptırım kararı verici olması etik/hukuki sorunlar oluşturabilir.
- ii) Etik Kurul üyelerini Rektör yerine senato seçmelidir. Senato, üniversitenin bütünü temsil eden en yüksek akademik organdır. Bazı üniversitelerimizde bu seçim hakkını rektörlerin senato aracılığıyla gerçekleştirdiği bilinmektedir. Senato tarafından yapılacak seçim, akademik teamüller açısından daha uygun bir uygulamadır ve akademik etik kurulların, yine akademik bir organ olan senato tarafından seçilmesi bu kurulların daha tarafsız, özgür ve özgüven içinde çalışmasını sağlayabilir.
 - iii) Etik Kurullarda mümkün olduğunca farklı disiplinlerden üyelerin yer almasına özen gösterilmelidir. Böylece etik konulara farklı bilim/anabilim dallarının bakış açılarının yansıtılması da mümkün olabilir.
 - iv) Etik Kurul üyeleri araştırmayla irtibatını sıcak olarak sürdüren öğretim üyelerinden seçilmeli, bu bağlamda en azından son üç yılda proje, makale, editörlük, vb görevler yapmış ve/veya sürdürüyor olmalıdır. Araştırma ve yayınlara irtibatı devam eden bir öğretim üyesinin doğal olarak araştırma yöntemleri, araştırma ve yayın etiği konularındaki güncel mevzuat ve bilim alanındaki yenilikleri daha yakından takip ettiği varsayılabilir ve bu açıdan değerlendirmelerinde daha objektif kararlar vermesi öngörülebilir.
 - v) Etik Kurullarda, etik konularda çalışmaları veya birikimi olan (makale, tez, ders verme vb.) mümkünse en az bir üye olmalıdır. Etik kurullarda yer alan üyeler kendi alanlarındaki etik yaklaşımlara hakim olsalar da, üyeler arasında bilim etiğine bütüncül olarak bakabilen üyelerin olması alınacak kararların daha isabetli ve sağlıklı olmasını sağlayabilir.
 - vi) YÖK tarafından oluşturulacak bir programla sosyal/beşeri bilimler, fen ve mühendislik bilimleri alanlarındaki Etik Kurul üyeleri için bir sertifikasyon/oryantasyon programı hazırlanabilir ve/veya kurulun kendi içinde kurul üyelerine yönelik olarak düzenleyeceği seminer programları ile kurul üyelerinin temel sorunlarda ortak bir bakış açısı kazanması sağlanabilir.
 - vii) Etik izin kurulları olarak oluşturulan etik kurullarda, Yükseköğretim kurumunda etik kurula seçilebilecek sayıda üye olmaması durumunda etik kurul üyeliği için gerekli yeterliliklere haiz başka kurumlardan öğretim üyeleri görevlendirme yapılabilir.
 - viii) Kurul üyeleri ve kurul başkanı en fazla iki dönem için atanmalıdır. Kurumsal hafıza oluşturulması bakımından kurul üyelerinin görevlerine eş zamanlı son verilmemeli, görev dönemleri arasında süreklilik oluşturulmasına özen gösterilmelidir.
 - ix) Hukuk Fakültesi olan üniversitelerde Etik Kurullarda hukuk alanından bir öğretim üyesi kurul üyesi olarak; üniversitenin hukuk fakültesi yoksa kurumun hukuk bürosundaki kurum avukatlarından biri gözlemci olarak katılmalıdır.

5. "Diğer Etik İhlal Türleri"ne Eklenmesini Önerdiğimiz Hususlar.

- i. Bazı Öğretim üyeleri kullandıkları cihazları kişisel mülk gibi sahiplenmekte, başkalarına çalışma imkanı vermemekte, çalışmak isteyenlerden yapacakları makalelerde kendi araştırmacılarının isimlerinin de yazılmasını isteyebilmektedirler. Bundan dolayı aynı cihazdan pek çok birime çok sayıda cihaz alınmakta ve bu cihazlar efektif olarak kullanılmamaktadır. Bu nedenle kamu imkanları ile edinilen laboratuvar cihazlarının —*cihazın satın alındığı ilgili proje tamamlandıktan sonra*— diğer araştırmacılar tarafından kullanılmasının engellenmesi ve/veya diğer bilim insanlarının bilimsel çalışmalarına müsaade edilmemesi veya geciktirilmesi etik ihlali olarak tanımlanmalıdır.

AKADEMİDE ETİK DERNEĞİ
Kütük No: 77-060-090
Kazım Karabekir Mh., Oya Sk.
No: 40/1 YALOVA

- ii. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 53(3)/ı maddesinde yer alan "Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak suç isnadında bulunmak" maddesi etik yönergesinde de etik ihlaller kapsamına alınmalıdır.
- iii. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 53(4)/h maddesinde yer alan "Görevin yerine getirilmesinde dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı yapmak, görevin gereklerine aykırı davranmak suretiyle kişilerin yarar veya zararını hedef tutan davranışlarda bulunmak" fiili etik ihlal kapsamına alınmalıdır.
- iv. Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma Ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 14(1) ve 14(2) maddelerinde yer alan zamanışı bu yönergede de dikkate alınmalıdır.
- v. Kurum değiştiren bir öğretim üyesinin bilimsel araştırma ve yayın etiğine ilişkin dosya incelemesinin şikayete konu olan eylemin gerçekleştirildiği tarihte çalıştığı kurum tarafından yapılması bazı nedenlerle (belge toplama, ifade alma, kurumun kapanması vb) zorluklar oluşturacağından kişinin halihazırda kadrosunun bulunduğu yükseköğretim kurumunca yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.
- vi. Bilim topluluğunda, kendinden intihal (self-plagiarism) , intihal gibi ağır bir etik ihlali olarak kabul edilmemekle birlikte etik yönden sorunlu bir konudur.. Self-plagiarism, editör ve hakemler tarafından farkedilmediğinde, aynı metinlerin kullanıldığı onlarca makale ortaya çıkabilmektedir. Bilimsel yayın etiği ile bağdaşmayan bu uygulamanın yönergenin güncellenmesi esnasında değerlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- vii. Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı bir eylemin tespit edilmesi halinde, hakkında etik ihlal kararı verilen kişinin görev yaptığı kamu kurumu; -kişi kamudan ayrılmışsa çalıştığı sektör kuruluşu- bilgilendirilmelidir.

6. Diğer Hususlar

- i) Etik kurullara isimsiz olarak yapılan ihbarlar kabul edilmemelidir.
- ii) Etik ihlal şikayetleri somut belgelere dayandırılmalıdır. Somut belgeye dayandırılmayan etik ihlal şikayetleri, gündeme alınmamalıdır.
- iii) Etik ihlal başvurularında, ilgili konuda etik ihlal kararı verilmesi için TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Yönetmeliği'nin 10(1) ve 10(2) maddesinde tarif edildiği gibi kasit ve/veya ağır ihmal durumunun dikkate alınması gerekir.

Atıf Verilen Kaynaklar:

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf>

Kendinden İntihal (Self-Plagiarism)

<https://hasansecen.wordpress.com/2014/09/21/asirma-ve-kendinden-asirma/>

TR Dizin Etik Kurullarla İlgili Açıklama Ve Bilgilendirme

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ibad/page/9412>

TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Yönetmeliği (2018)

https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/3654/277_islenmis_hali.pdf

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma Ve Yayın Etiği Yönergesi

AKADEMİK ETİK BİRLEŞİMİ
Kutuk No: 77-060-090
Kazım Karabekir Mh. Oya Sk.
No: 40/1 YALOVA

http://kutuphane.balikesir.edu.tr/dosya/yayin_etigi.pdf

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi

<https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeligi.aspx>

Çalıştay Yürütme Kurulu

Onursal Başkan	Prof. Dr. Abdulkadir Varoğlu	Başkent Ü
Çalıştay Başkanı	Prof. Dr. Hasan Seçen	Atatürk Ü
Düzenleme Kurulu:		
Prof. Dr. Ayşe Ayçiçeği Dinn	İstanbul Ticaret Ü.	
Prof. Dr. Cevdet Coşkun	Giresun Ü	
Prof. Dr. Fahri Apaydın	Yalova Ü.	
Prof. Dr. Hasan Seçen	Atatürk Ü	

Çevrimiçi Ön Çalışmalarda Yer Alan Öğretim Üyeleri (Alfabetik)

Prof. Dr. Abdulkadir Varoğlu	Başkent Ü.
Prof. Dr. Ayşe Ayçiçeği Dinn	İstanbul Ticaret Ü
Prof. Dr. Cem Şafak Çukur	Yıldırım Beyazıt Ü
Prof. Dr. Cevdet Coşkun	Giresun Ü.
Prof. Dr. Fahri Apaydın	Yalova Ü
Prof. Dr. Fatma Neval Genç	Adnan Menderes Ü
Prof. Dr. Hasan Seçen	Atatürk Ü.
Prof. Dr. Hasan Vural	Uludağ Ü.
Prof. Dr. Metin Kozak	Kadir Has Ü.
Doç. Dr. Nilüfer Demirsoy	Anadolu Ü.
Doç. Dr. Nureddin Yüzkat	Yüzüncü Yıl Ü.
Prof. Dr. Saime Önce	Anadolu Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Tahsin Gökhan Telatar	Recep Tayyip Erdoğan Ü.

Başkent Üniversitesinde Yüzyüze Yapılan Çalıştaya Müzakereci Olarak Katılan Öğretim Üyeleri

Prof. Dr. Ali Halıcı (Başkent Ü.)
Prof. Dr. Cevdet Coşkun (Giresun Ü.)

AKADEMİDE ETİK DERNEĞİ
Kütük No: 77-060-090
Kazım Karabekir Mh. Oya Sk.
No: 40/1 YALOVA

Prof. Dr. Doğan Gcmen (Dokuz Eylll .)
Prof. Dr. Fahri Apaydın (Yalova )
Prof. Dr. Glgn Fatma Őengr (İstanbul .)
Dr. Öğr. Üyesi Günce Demir (Kırkkale .)
Prof. Dr. Hasan Seçen (Atatürk .)
Prof. Dr. Mustafa Hilmi Bulut (Cumhuriyet .)
Dr. Öğr. Üyesi Gökçe Manavgat
Duygu Yıldırım
Dr. Öğr. Üyesi Nigar nlsoy Dinçer
Sinem alıŐkan
Doç. Dr. Barçın KarakaŐ Budak
Prof. Dr. Nüket rnek Büken
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Erek Kazan
Prof. Dr. Leyla Őentürk zer
Prof. Dr. Bura Aydın
Prof. Dr. Türkan Eldem
Prof. Dr. Sezer Korkmaz
Prof. Dr. Aslı Uçar
Dr. Osman ađlayan
Prof. Dr. Özden Yalçınkaya
Grup Başkanı Sefa akır

Raporun Yazımı:

Prof. Dr. Cevdet Coşkun (Giresun .)
Prof. Dr. Hasan Seçen (Atatürk .)

AKADEMİDE ETİK DERNEĞİ
Kütük No: 77-060-090
Kazım Karabekir Mh. Oya Sk.
No: 40/1 YALOVA